

KÖNYVTÁR ÉS TIZEDES OSZTÁLYOZÁS*.

A tizedes osztályozás hátrányairól már sokat írtak és beszéltek: kiváló könyvtárosok és bibliográfiai szakemberek; többnyire olyanok, akik minden kiválóságuk ellenére is kevésbé és nem gyakorlatból ismerték ezt a rendszert. Vitatták merevségét, hadakoztak logikus elrendezésének hiányai ellen.

A tizedes osztályozás nem lép fel filozófiai rendszer igényével. Céljával az emberi ismeretek rendezését tűzte ki. Ez a rendezés a csupán külsőleges betűrendes címszavas csoportosítás nyelvi és helyesírási különbözőségeiben és a szavak jelentésváltozásában rejlő egyetemességihiányt hivatott pótolni.

Rövid előadásunkban a rendszertani kritikákkal nem szálunk perbe; főképen tapasztalatainkat közöljük és arra szorítunk, hogy a tizedes osztályozás egész rövid ismertetése után vázoljuk ennek előnyeit és könyvtári helyes alkalmazásának kritériumait.

A DEWEY-féle tizedes osztályozás a tudományt, jobban mondva az összes ismereteket tíz csoportra osztja és ezeket 0-tól 9-ig terjedő számjeggyel jelöli. Ezek a csoportok további tíz-tíz osztályra oszlanak. Ezen kétszámjegyű osztályok úgy keletkeznek, hogy a főcsoport számjegyéhez jobbra 0-tól 9-ig terjedő számjegyet kapcsolunk. Minden ilyen osztály ugyanígy 0-tól 9-ig terjedő szakokat foglal magában. Az így keletkezett 0—999 jelzésű ezer szaknak mindig finomabban tagolt újabb tizes felosztását 0—9-ig terjedő jelzéssel a szükséglet szerint folytathatjuk. A számjegyek értékelése, vagyis sorrendjük megállapítása csak úgy történhetik, ha eléjük képzelünk egy nullát tizedesponttal.

* A m. könyvtárosok és levéltárosok országos kongresszusán 1936. okt. 3-án tartott felolvasás.

Ez nagyon fontos, mert így például a 639-es szám kisebb értékű s előbb következik a sorban, mint a 64-es szám. A Nemzetközi Bibliográfiai Intézet által módosított tizedes rendszer zárójel, idézőjel, kettőspont stb. alkalmazásával még ú. n. közös alosztásokat is használ, amelyek bármely szaknál alkalmazhatók a forma, hely, idő, faj, nyelv, szempont és viszony jelölésére.

Kerek hatvan esztendeje van annak, hogy MELVIL DEWEY tizedes osztályozási rendszerével a nyilvánosság elé lépett. Egy nemzetközi osztályozási rendszer létesítésének eszméje olyan kézenfekvő s annyi előnyt ígér, hogy csodálkoznunk kell azon, hogy 1876-ig fel sem vetették, valamint azon is, hogy hatvan esztendő alatt ez az eszme nem hódított nagyobb teret, amikor a tudománynál, a könyvek tartalmánál nincs nemzetközibb valami. Mi sem volna természetesebb, mint az, hogy a tudományos könyvek osztályozásánál egyöntetű, nemzetközi eljárásra törekedjünk. Ezt az előnyt nyújtja a tizedes osztályozási rendszer, amelyet az arab számjegyekkel való jelölés is függetlení minden nyelvtől. Ha érdeme szerinti általános használatához még nem érkeztünk is el, annyi kétségtelen, hogy ez a legelterjedtebb osztályozási rendszer, amelynek javára azt is írhatjuk, hogy már megvan, amíg más nemzetközi rendszert csak ezután kellene megszerkeszteni és bevezetni.

Mielőtt a tizedes osztályozás előnyeit részleteznők, vessünk egy pillantást a mult tanulságaira. Itt a tizes felosztású mértékrendszer bevezetésére gondolok, amely a tudományos, technikai és gazdasági élet terén a nemzetközi kölcsönhatásoknak és ezzel a fejlődésnek olyan tényezője lett, amelyről megfedkezünk nem szabad. Meg vagyunk győződve, hogy a nemzetközivé vált tizedes osztályozás is kimélyíti a kulturális kölcsönhatásokat és tudatosabbá fejleszti a kultúrnemzetek összetartozásának érzetét s ilymódon hivatott lesz a kulturális haladást előmozdítani.

Ha elfogadjuk a tételt, hogy egy nemzetközi osztályozási rendszer bevezetése kívánatos, akkor azt is meg kell állapítanunk, hogy milyen követelményeket támasszunk vele szemben. Könyvtári szempontból azt kell kívánnunk, hogy minden nyomtatvány beosztására módot nyújtson, mégpedig úgy, hogy a nyomtatvány főbeosztása csak egyetlenegy szakszám alá történhessék. Már pedig a tizedes rendszer minden absztrakt és konkrét

fogalmat (kétértelműség kizárásával) képes meghatározni és miután újabb számjegyek kapcsolásával további kiterjesztésének szabad az útja, az új fogalmakat mindenkor be is tudja állítani rendszerébe és így az emberi tudás fejlődésével az elavulás veszélye nélkül tud lépést tartani. A tudomány specializálódik: a könyvtárak könyvanyaga is fokozatosan a részletkérdések felé tolódik el. A folyóiratcikkek növekvő súlya hovatovább megkívánja, hogy ezeket is osztályozzuk. Ha tehát a könyvtárakban felhalmozott ismeretanyagot valóban közelebb akarjuk hozni a kutatóhoz, csak olyan finoman tagolt rendszerrel érünk célt, mint amilyent a tizedes osztályozás nyújt az olvasónak és a könyvtárosnak.

Az elméletileg korlátlan fejlődési lehetőség nem vezet azonban túlzott elaprózódásra, ha a könyvtáros ismeri könyvanyagát és a könyvtár fejlődési irányát. A kezdő osztályozó hajlamos arra, hogy a könyv tartalmát a legaprólékosabban fejesse ki számokkal. Erre különösen a brüsszeli módosított decimális rendszer nyújt lehetőséget. De csak módjával élünk vele, mert különben olyan hosszú számokhoz, illetve számjegycsoportokhoz jutunk, amelyekből a nyomtatvány tartalma leolvasható ugyan, ellenben csak alátámasztottuk az egyébként helyt nem álló és az ilyen beosztást a kabbalisztikához hasonlító kritikát anélkül, hogy könyvanyagunkat közelebb hoztuk volna a katalógust használó közönséghez. A jó könyvtáros csak azokban a szakokban fogja felhasználni a tizedes rendszer által nyújtott alosztási lehetőségek szélesebb skáláját, amely szakok a könyvtár speciális gyűjtési feladatát képezik. Ezeknél az anyag nagysága indokolja a nagyobb mérvű tagolást. A legáltalánosabb gyűjtési körrel rendelkező könyvtárban is mutatkozik jobban kiépített és kevésbé telt szakcsoport. A kisebb terjedelmű csoportnál a részletezés csak addig a tizedes számjegyig folytatjuk, ameddig ezzel az olvasó, a kutató munkáját megkönnyítjük és megállunk ott, ahol a túlzott elaprózás már káros eredményezne.

Vannak tudományágak, amelyek a tizedesrendszer felállítása idejében kevésbé voltak fontosak és így más tudományág alosztályát képezték, vagy teljesen figyelmen kívül maradtak, de rohamos fejlődésük folytán elsőrangú fontosságot nyertek. Ez a körülmény minden meglévő vagy újonnan keletkező rendszernél

jelentkezik. Amíg azonban más rendszereknél új osztályok felállítása gyakran súlyos problémát képez, addig a tizedes osztályozásnál azt a tizedes számot, amely alá az új fogalom tartozik, egyszerűen további tizedes hellyel gyarapítjuk. A tizedes osztályozás rendszere szempontjából ugyanis közömbös, ha eggyel több számjeggyel jelöljük az új fogalmat.

Az elfogadandó nemzetközi osztályozási rendszer első követelményét, a teljességet tehát a tizedes osztályozás biztosítja. Lásuk most már, hogy a másik követelménnyel, a kétféle beosztás veszélyével hogyan állunk. Bizonyos fogalmak és ismeretek ugyanis különböző összefoglaló vagy általánosabb jelentésű tudományágakból vezethetők le s ezek bármelyikében helyet foglalhatnak és így a tizedes osztályozásban éppúgy két- vagy többféle osztályozásra adnak alkalmat, mint ahogyan ez bármely bővebben tagolt osztályozási rendszerben előfordulhat. Ez esetben a tizedes osztályozásnál is az utalások segítenek. Ha pedig a tudományos élet fejlődésével kialakult a helyzet olyképen, hogy a kérdéses ismeretkomplexum egyesült és így a több közül csak egy összefoglaló tudományág alszakja lehet, nemzetközi meg egyezés tárgyát képezi, hogy melyik tizedes számot használjuk. Kétes esetekben a gyakorlat a kevesebb számjegyből álló tizedes szám alkalmazása mellett alakult ki.

Felhívtuk már a figyelmet arra, hogy a tizedes osztályozásnál mennyire kell figyelembe venni a közönség igényeit. A közönség közvetlen kapcsolata a tizedes osztályozással az e rendszer szerint felállított szakkatalóguson keresztül jelentkezik. Nem zárkozhatunk el annak megállapítása előtt, hogy az újonc olvasó kezdetben idegenül és idegenkedve fogadja a decimális szakkatalógust. Bevezetésünkben érintettük, hogy a kivetített vezérszók vagy címszók betűrendjén nyugvó osztályozásnak s ennek alapján felállított (Schlagwort) katalógusnak hátrányát a nyelvi és helyesírási eltérésekben és a szavak jelentésváltozásában látjuk. Szinoním fogalmak egymástól messze kerülnek, homonímák egybeesnek. Ezen hátrányokat némileg ellensúlyozza, hogy a betűrendet a közönség könnyen kezeli. A Nemzetközi Bibliográfiai Intézet rájött arra, hogy a betűrend előnyét a tizedes osztályozásnál is nyújtani kell és ezért most már fokozott súlyt helyez a decimális indexére. Ha ebben nemcsak az utolsó szak-

számig terjedő címszó, hanem az ezalatt feltüntetett összes vezérszavakat (Schlagwortokat) betűrendben felsoroljuk s ezt az indexet adjuk az olvasóközönség kezébe, megadtuk a könnyű kezelés lehetőségét anélkül, hogy a szakrendi felállítás előnyéről lemondtunk volna. Ha a decimális kutatója ugyanis a keresett vezérszónak megfelelő szákszám alatt nem talál kielégítő anyagot, rögtön együtt kapja a fölérendelt fogalmak irodalmát.

Nagy viták folytak arról, hogy mnemotechnikai szempontból előnyös-e a decimális osztályozás tisztán számokra alapított rendszere. A pro és kontra álláspontok ismertetését mellőzve, saját tapasztalatomat közlöm, hogy rövid két-háromévi gyakorlat után az ember annyira otthon van a többször előforduló decimális számok birodalmában, hogy minden fogalomhoz, tárgyhöz önkénytelenül kapcsolódik az a szám, amely a tizedes osztályozás rendszerében neki megfelel.

Az egyes könyvtár szempontjából persze a legjobb, ha szakrendszere saját anyagából nőtt ki. Ez a megállapítás azonban nem jelenti azt, hogy az összes könyvtárakra, a könyvtárügyre legelőnyösebb, ha annyi kitűnő, de egymástól eltérő rendszer létezik. Az osztályozó- és katalógus-rendszert ne akarjuk kívülről a könyvtárra kényszeríteni. De ha már a könyvtár vezetősége is úgy látja, hogy a tizedes osztályozás magából a könyvtárból épülhet ki, a könyvvállományhoz hozzásimulhat, az olvasó közönségének és saját kitűzött céljának figyelembevételével vehető át, vagyis praktikus szükségleteket elégíthet ki és a kérdéses könyvtár számára alkalmasnak mutatkozik, bevezetésétől azért elzárkózni, mert a felállítás logikus elrendezésében hibákat találunk, s előnye in túltenni magát, oktalan dolog. Olyan osztályozási rendszert, amely minden időben fedi a tudományos szisztematika mindenkori lehetőségeit, elképzelni sem lehet.

Ha meglévő könyvtárak rátérnek e rendszerre, először természetesen csak az új beszerzést tudják ily módon osztályozni. Az olyan könyvtárak, amelyek bármilyen oknál fogva még nem térhetnek át a tizedes osztályozásra, egész anyaguk tekintetében részben biztosíthatják az egységes nemzetközi osztályozásban rejlő előnyt, ha a tizedes osztályozás sorrendjében táblázatokat fektetnek fel, amelyekben a tizedes szákszám mellett saját jelzésüket feltüntetik.

Még a tizedes osztályozás személyzeti kérdését kell érintenünk. Szerintünk itt az a legfontosabb, hogy az osztályozó egyén szisztematizáló, rendszerező agy legyen. Az ilyen képesség nélkül szűkölködő szaktudós még a saját szakját sem tudja ellátni (itt kedvenc elgondolásai vannak, amelyek szempontjából nézi a szakot), azontúl pedig számára alig létezik valami. A szaktudós tehát az osztályozásnál csak mint igen szívesen meghallgatott tanácsadó szerepeljen. A nagyobb könyvtáraknál elkerülhetetlen, hogy ne foglalkozzanak többen az osztályozással. A decimális rendszer finom tagoltsága a félreértés, a kisiklás veszélyét rejti magában. Az osztályozás s ezzel a szakkatalógus felépítésének egyöntetűsége, az áttekinthetőség lehető legnagyobbfokú biztosítása megkívánja tehát, hogy egy vezető, irányító legyen, akinek elgondolásait a többiek magukévá teszik.

Eddig a tizedes rendszer tehertételeként könyvelték el, hogy a szellemi munka központosítására és mechanizálására törekszik és megfosztja a könyvtárost szellemi tevékenységének utolsó lehetőségétől. Ezzel szemben FRIEDRICH KUNTZE „*Die Technik der geistigen Arbeit*“ című művében idevonatkozólag lényegében így nyilatkozik: „A tizedes osztályozás egyáltalán nem szamarak hídja kevésbé tehetségesek számára; eredményes használata igenis jelentős mértékben tételez fel rendszerező tehetséget, éleslátást és tudományos fantáziát.“ Befejezésül még azt is hozzátehetjük, hogy egyáltalán nem félünk akkor sem, ha a tizedes rendszer révén az osztályozás és katalógusok terén egyszerűsítünk, mechanizáltunk. Ha az így nyert időt arra fordítjuk, hogy a referenc szolgálatot elmélyítjük, a tudományos felvilágosításokat alaposabbá tesszük, a könyvtár anyagát bibliográfiai munkálatokkal az olvasóhoz közelebb hozzuk s ennek kapcsán az egyes szakoknál mutatkozó örök kitöltésén fáradozunk, akkor a könyvtárosi munka nem sekélyesedik el, sőt bővül igaz szellemi tartalommal.

WITZMANN GYULA.